

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОКЛУБУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОСНОВА МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

FORMATION OF NATIONAL SELF-AWARENESS OF SENIOR PUPILS DURING THE ACTIVITY OF THE EUROCLUB OF A COMPREHENSIVE EDUCATIONAL INSTITUTION AS THE BASIS OF INTERETHNIC COMMUNICATION

Визначено актуальність проблеми виховання культури міжнаціонального спілкування в умовах інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства. Розглянуто питання формування національної самосвідомості старшокласників як основи міжнаціонального спілкування. Ураховуючи особливості розвитку учнів старшого шкільного віку, з'ясовано шляхи використання певних форм виховної роботи. Доведено, що євроклуб загальноосвітнього навчального закладу має значний потенціал щодо формування національної самосвідомості старшокласників. Зазначено, що запропоновані форми і методи роботи забезпечують зростання рівня сформованості національної самосвідомості молоді.
Ключові слова: євроклуб, культура міжнаціонального спілкування, національна самосвідомість, старшокласник.

использования определенных форм воспитательной работы. Доказано, что евроклуб общеобразовательного учебного заведения обладает значительным потенциалом по формированию национального самосознания старшеклассников. Отмечено, что предложенные формы и методы работы обеспечивают рост уровня сформированности национального самосознания молодежи.

Ключевые слова: евроклуб, культура межнационального общения, национальное самосознание, старшеклассник.

The urgency of the problem of raising the culture of inter-ethnic communication under conditions of Ukraine's integration into the European community is determined. The question of forming of national identity of senior pupils as the basis of interethnic communication is discussed. Taking into account the peculiarities senior school age pupils development, ways of using of certain forms of educational work are clarified. It is proved that the Euroclub of a comprehensive educational institution has a significant potential for forming the national identity of senior pupils. It is noted that proposed forms and methods of work ensure the growth of the level of youth's national consciousness formation.

Key words: Euroclub, culture of inter-ethnic communication, national identity, senior pupil.

УДК 37.034–053.6.

Подчерняєва Н.Д.,
аспірант
кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Определена актуальность проблемы воспитания культуры межнационального общения в условиях интеграции Украины в общеевропейское сообщество. Рассмотрены вопросы формирования национальной самосознания старшеклассников как основы межнационального общения. Учитывая особенности развития учащихся старшего школьного возраста, определены пути

Постановка проблеми у загальному вигляді. За умов інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства набуває актуальності проблема виховання культури міжнаціонального спілкування. У процесі наближення до європейського стилю життя і мислення важливо не втратити власної національної унікальності. За таких обставин зростає роль формування національної самосвідомості старшокласників у діяльності євроклубу загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах вивчення культури міжнаціонального спілкування проведено значну кількість досліджень, у кожному з яких увагу звернено на її певні аспекти: спілкування школярів залежно від їхньої національної приналежності (Р. Бенедікт, А. Кардінер, Р. Лінтон, Р. Мертон), на етнопсихологію спілкування (Р. Кемпбелл, М. Мід, Б. Фішер), вплив культурного фактора на націю, її ієрархію цінностей, форм спілкування її представників (М. Анбер, Ж. Буассон, К. Уодінгтон), подолання негативних расових, національних стереотипів та дискримінації в системі освіти в умовах багатонаціонального складу учнів (С. Белл, С. Брок,

С. Додд, Дж. Шофілд), формування і прояв національної самосвідомості індивіда в умовах поліетнічного суспільства (С. Артамовський, Н. Башич, І. Бичко, Н. Бутінов, А. Кавалеров, В. Козлов, Л. Скворцов, Д. Стадлер, В. Степаненко, Х. Рекальде, Е. Річмонд), міжетнічне спілкування (Н. Асипова, Є. Васильєв, З. Гасанов, В. Комаров, І. Серова), виховання національної самосвідомості старшокласників у процесі вивчення іноземної мови (Л. Білас), формування національної самосвідомості учнів 7–9 класів на уроках історії України (П. Горіховський), розвиток національної самосвідомості підлітків через участь у скаутському русі (Н. Євдокимова).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що дослідженнями були охоплені різні аспекти формування національної самосвідомості учнівської молоді, не зверталася увага на особливості формування цієї інтегративної якості у старшокласників під час залучення їх до діяльності євроклубу загальноосвітнього навчального закладу. Старший шкільний вік є сензитивним для становлення самосвідомості, зокрема і національної самосвідомості.

Метою статті є визначення напрямів формування національної самосвідомості старшокласників як основи міжнаціонального спілкування у діяльності євроклубу загальноосвітнього навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Формування культури міжнаціонального спілкування в період ранньої юності поєднується з визначенням молоддю людиною свого місця у житті та пошуком справи свого життя, що відбуваються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Спілкування цього періоду має когнітивну основу, що дозволяє будувати творчі взаємини з іншими людьми. Проте цей період має значні суперечності, оскільки старшокласники, прагнучи самоствердження, перебувають під впливом референтних груп, чий негативний вплив досить часто спонукає до аморальних вчинків, призводить до дисгармонії з оточенням. Саме в цей період у молоді виявляються напади агресії на міжнаціональній основі. Тому важливим стає формування інтересів, уподобань, цінностей, які стануть спільними для молоді, дадуть можливість якнайкраще опанувати культуру різних народів, побудувати певну систему якостей, потрібну для ефективного міжнаціонального спілкування.

Отже, формування культури міжнаціонального спілкування у старшокласників є необхідним чинником створення свідомої життєвої позиції, запорукою успішної соціалізації в суспільстві, в якому співіснують численні етнічні групи.

Розвиток теорії міжкультурного спілкування продемонстрував значні відмінності у стандартах, цінностях, уявленнях, моделях мислення, поведінки, комунікації, які властиві представникам різних культур [5].

Культура міжнаціонального спілкування як прояв національної самоідентифікації та взаємодії націй за своєю сутністю та змістом є як внутрішньою якістю самої нації, так і зовнішньою, набутою нацією у процесі спілкування з іншими народами, тобто у процесі взаємодії націй. Тому жодна нація не може вступити в міжнаціональне спілкування, не усвідомивши своє внутрішнє «Я» і не визнавши свого ставлення до інших етнічних спільностей, що її оточують. Сформована етнічна самосвідомість є умовою сприятливих міжетнічних відносин, включаючи особистісні [8].

Під час визначення поняття національної самосвідомості у педагогіці найчастіше робиться акцент на тих ознаках, які характеризують національну свідомість (знання рідної мови, історії, культури, повага до свого та інших народів, уміння працювати на благо Вітчизни, ставлення особистості до рідного краю, ставлення до етносу, нації, народу, ставлення до культури українського народу, ставлення до України, розбудови української незалежної держави, ставлення до суспільства, людей, ставлення до себе [3, с. 46; 4, с. 10; 6, с. 17–19].

На думку Д. Тхоржевського, національна самосвідомість успішно формується тоді, коли у старшокласників виховується осмислене і обґрунтоване емоційне ставлення до дійсності. Погляди, переконання, ідеали успішно трансформуються в стійкі духовні утворення, коли особистість дослідницькими, евристичними шляхами вичерпує їх із певної сукупності відомостей, художніх образів, народних звичаїв і традицій [9, с. 93].

Можна розглядати національну самосвідомість як усвідомлення особою приналежності до своєї нації, що проявляється у вивченні свого народу, його матеріальної і духовної культури, в оволодінні національними і загальнолюдськими цінностями, перетворенні цих знань у переконання, спрямуванні своєї діяльності на благо народу.

Переважно національна самосвідомість формується на основі позитивних емоцій, відчуттів та почуттів, які виражаються у любові до рідної мови, історії, культури, традицій тощо.

Дослідник А. Березін вважає, що у національній самосвідомості відображаються основні засади буття та розвитку етнопонаціональної спільноти, способи інтерпретації соціальних подій, форми специфічних настановлень для індивіда щодо соціальних явищ і процесів, сукупність уявлень, знань, орієнтувань, спрямувань, засвоєних і виявлених у процесі етнізації, накопичених з досвіду власного життя чи своєї етнічної групи про культуру, життєві цінності, своя належність до етносу, а також бачення місця свого народу серед інших народів [1, с. 79].

Значний потенціал щодо формування національної самосвідомості старшокласників як основи міжнаціонального спілкування має шкільний євроклуб, робота якого спрямована на всебічне вивчення учнями історії, культури, звичаїв і традицій країн Європейського союзу та України як невід'ємної частини європейської спільноти. Євроклуб готує молодь до життя в об'єднаній Європі, сприяє її самореалізації, вихованню європейської свідомості, пропаганді спільних європейських цінностей, відкриває перспективи на майбутнє, дає можливість учням співпрацювати з ровесниками з інших країн.

Т. Гаюн та М. Смолінський [7] серед основних форм роботи євроклубу загальноосвітнього навчального закладу виокремлюють такі: проведення зустрічей та клубних змагань школярів, які є членами євроклубів (іноземними та рідною мовами); святкування дня народження євроклубу; регулярні зустрічі з обговоренням проблем щодо ЄС; проведення творчих конкурсів (конкурси малюнків та малюнка на асфальті, конкурс есе, статей на задану європейську тематику); випуск шкільних та міжшкільних бюлетенів та газет; святкування Дня Європи; організація днів національних культур європейських країн; організація днів/

вечорів європейської кухні; організація заходів на теми «Європейські свята», «Європейські видатні особистості», «Європейське мистецтво», «Музика, яку слухає молодь всієї Європи», «Європейська культурна спадщина»; проведення вікторин за європейською тематикою; проведення міжнародних зустрічей дітей (онлайн) за темами, обраними для програми «Європа в школі»; організація обмінів/листування зі школами європейських країн; проведення круглих столів для старшокласників, парламентських ігор, ток-шоу; проведення КВК, змагань «Що? Де? Коли?» за участю кількох шкіл; організація міжнародних проєктів для учнів з різних європейських країн; проведення лекторіїв (з використанням матеріалів навчальних модулів європейських студій) на теми європейської інтеграції.

Використання квестів дозволяє удосконалити пошукову діяльність старшокласників, задає їм параметри цієї діяльності і визначає її час. Така діяльність перетворює старшокласників на активних суб'єктів виховної діяльності, підвищуючи не лише мотивацію до процесу здобуття знань, але і відповідальність за результати цієї діяльності і їх презентацію. Так, досить вдалим є досвід використання квестів Радою євроклубів м. Кропивницький, яка до Міжнародного дня толерантності (2017 рік) влаштувала квест «Ми разом». Свої знання та навички толерантного спілкування продемонстрували 29 команд активних євроклубів Кіровоградської області. Команди мали змогу взяти участь у вікторині «Крокуємо Європою», створити «Температуру толерантності» своєї команди, організувати спортивну хвилинку «Коктейль рухів», визначити мову та традиції різних країн Європи, створити портрет толерантної людини, побудувати «Інтерактивний пам'ятник», познайомитись з культурою національних діаспор м. Кропивницький: Союзу вірмен України, Спілки поляків «Полонія», обласного німецького культурного центру «Розвиток». Результатом квесту став створений Кодекс толерантності Ради євроклубів м. Кропивницький.

У рамках «Єврофесту – 2016», який проходив у м. Кропивницький та об'єднав діяльність 34 євроклубів міста і області, проведено квест «Україна єдина. Цілі сталого розвитку».

Відкриттю «Європейського містечка» до Дня Європи (2016 рік) на Харківщині передував парад представників 51 євроклубу. Гості «Європейського містечка» познайомилися з презентаціями національних спільнот: Харківського товариства польської культури, Харківського міського товариства греків «Геліос», культурно-просвітницького німецького центру «Будинок Нюрнберга», Французького інституту в Харкові тощо. У рамках святкування на майданчику парку «Дикий Захід» для старшокласників відбувся квест на європейську тематику.

Квест є перспективним методом виховної роботи, бо має низку переваг для формування

національної самосвідомості: стимулює інтерес до національної культури та культур інших країн, прищеплює толерантне ставлення до представників різних етнічних груп, викликає потребу в спілкуванні, взаємодії з людьми різних національностей.

Метою тренінгів є розширення світогляду старшокласників, набуття знань про історичні пам'ятки України, формування почуття патріотизму та активної життєвої позиції старшокласника, соціалізація та самореалізація в умовах швидкоплинних змін, закріплення навичок спілкування в групі, обмін думками та досвідом позашкільного життя, розвиток креативного та критичного мислення, здобуття вмінь працювати в команді. На думку Я. Боренько [2], тренінги з європейської інтеграції є складними, оскільки, окрім вмінь і навичок, передбачають пояснення учасникам значної кількості фактичного матеріалу.

Одним із найдієвіших засобів формування національної самосвідомості старшокласників у роботі шкільного євроклубу є метод проєктів. Проєкт завжди містить задум, засоби реалізації задуму, результати.

Вдалим прикладом успішного здійснення низки проєктів може слугувати шкільний євроклуб «Бджілка» Харківської спеціалізованої школи № 73, який протягом 11 років реалізував понад 40 різнопланових проєктів: «Мої права в моїй школі», «Права дітей у притулках», «Рівний – рівному про права дитини», «Зміцнимо здоров'я дітей!», «Ні!» – дитячій експлуатації», «Подаруй радість дітям!», «Я проти наркоманії, тютюнопаління, СНІДу», «Україна в Голокості», «Добро починається з тебе!», «Ми діємо! Річка Немишлянка – водна артерія міста», «Здорова дитина – успішний учень», «Моє місто в контексті Європи» (Чехія), «Друг та ворог у ЗМІ (вивчення ставлення до емігрантів протягом останніх 30 років)» (Німеччина), «Ми можемо більше! Сприяння громадянській партиципації молоді в регіонах України, Росії і Грузії» (Німеччина), «Вивчаємо Європу разом!» (Польща).

Знання можуть трансформуватися у переконання, прагнення, мотиви діяльності лише за умови їх переходу через сферу емоцій особистості. Використання під час роботи євроклубу методів емоційного стимулювання (ділових ігор, конференцій), змагань (конкурсів типу «Ідеї для майбутнього», фотоконкурсів, конкурсів на краще виконання фольклорних творів), романтики (героїчної, романтики пам'яті під час дослідження історії свого краю, романтики близькості до природи під час вивчення особливостей природокористування в певній місцевості) забезпечило умови для розвитку емоційного компонента національної самосвідомості старшокласників. Становленню пізнавального інтересу до вивчення національної спільноти як вищого інтегративного почуття

сприяло створення проблемних ситуацій та спілкування і співпраця із представниками інших соціальних інститутів.

Отже, запропоновані форми і методи роботи забезпечують зростання рівня сформованості національної самосвідомості молоді, сприяють розвитку активності щодо засвоєння українських національних цінностей, щодо творчого використання набутих знань, умінь, навичок.

Висновки. На основі аналізу наукової літератури та роботи євроклубів країни встановлено, що основними шляхами формування національної самосвідомості є національне виховання, знання мови, історії, мистецтва, кращих традицій і звичаїв народу, виховання любові до Батьківщини, почуття обов'язку перед нею, високої відповідальності, виховання власної гідності, волі, готовності до праці заради громадського добра, готовності до участі у продовженні культурно-історичних традицій свого народу.

Перспективою подальших пошуків може бути детальніша розробка проблеми формування в учнівської молоді національної самосвідомості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березін А.М. Психологічні чинники ґенези національної самосвідомості особистості: дис. ... канд. псих. наук. К., 2002. 208 с.

2. Боренько Я. Тренінги з європейської інтеграції та впровадження європейських проектів: посібник / за ред. О. Шинаровської, Х. Чушак. Видання здійснено в рамках проекту «Лідери європейської освіти» за підтримки Фонду імені Стефана Баторія, програма «Громадянські ініціативи у Східній Європі». Львів, 2010. 52 с.

3. Кловак Г.Т. Роль традицій української етнопедагогіки як фактору формування національної самосвідомості молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1996. 198 с.

4. Мартинюк І.О. Національна система виховання: шляхи реалізації. Рідна школа. 1994. № 3. С. 18–20.

5. Наушабаева С.У. Проблема поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса). Педагогика. 1993. № 1. С. 104–109.

6. Осипець Р. Критерії оцінки рівня сформованості національної самосвідомості особистості. Рідна школа. 2000. № 1. С. 17–19.

7. Особливості створення євроклубу: метод. посіб. / за ред. Т.В. Гаюна, М.В. Смолінського. Рівне, 2008. Освітній навігатор. URL: http://navigator.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2019:2013-04-02-13-19-03&catid=125:2013-04-02-13-16-22.

8. Римаренко Ю.І. Національний розвій України. К., 1995. 270 с.

9. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості / за ред. Д.О. Тхоржевського. К.: ІЗМН. 1998. 150 с.